

A LÓ A MŰVÉSZETBEN

Aló évezredek óta az ember egyik legértékesebb segítőtársa. Alakja *előbb* jelent meg a művészetben, mint az emberé — már az őskőkori *barlangképeken* —, s megszelídítése óta a festészetnek és a szobrászatnak egyik leggyakoribb motívuma.

Őshazája *Eurázsia*, onnét terjedt el a többi kontinensen. A mai lófajták egyik, róla elnevezett őst *Przevalszkij* cári tiszttalálta meg 1880-ban Belső-Ázsia sztyeppéin. Befogni ugyan egyet se tudott e lovak közül, de *kirgiz* vadászoktól sikerült szereznie egy vadlóbort, s azt a *szent-pétervári Allattani Múzeumnak* ajándékozta. Kitérve ma is ott látható ennek az alacsony termetű, 135 cm magas sárgás szőrű, nagy fejű, vastag nyakán kurta, kefeszerű sörényt viselő őslónak az első ismert példánya. E vadló ma is szabadon él, néhány százra tehető népességét *védetté* nyilvánították, s mintegy negyedszer példányt őriznek belőle a világ állatkertjeiben is.

Társa, az arányosabb testalkatú, fakó, egérszürke szőrű, széles homlokú és egyenes arcú *tarpán* — a *szkíta* és az *arab* lovak őse — Kelet-Európa és Nyugat-Szibéria sztyeppéjén volt őshonos. Idővel a délorosz, ukrán sztyeppékre (az ókori „Szkíthia” tájaira) szorult, ahol elvadult házilónak nézték, és a múlt században még vadásztak rá. A tarpán utolsó példánya a *przevalszki* lovak felfedezésének évében, 1880-ban pusztult el egy hajtóvadászat alkalmával.

A két típus közös eredetű, tehát nem külön faj, hanem csupán változat, akár rokonaik, a nyugat-európai póniszerű ősllovak. A barlangi festészetben mindhárom alak előfordul, tanúsítva, hogy a *crô-magnoni* ember együtt, *egyidőben* ismerte meg őket. Az utolsó jégkorszak után került kapcsolatba velük, amikor a keleti sztyeppék és északi tundrák felől, szarvasok csordáival együtt, tömegesen vándoroltak Közép- és Nyugat-Európa melegebb tájaira.

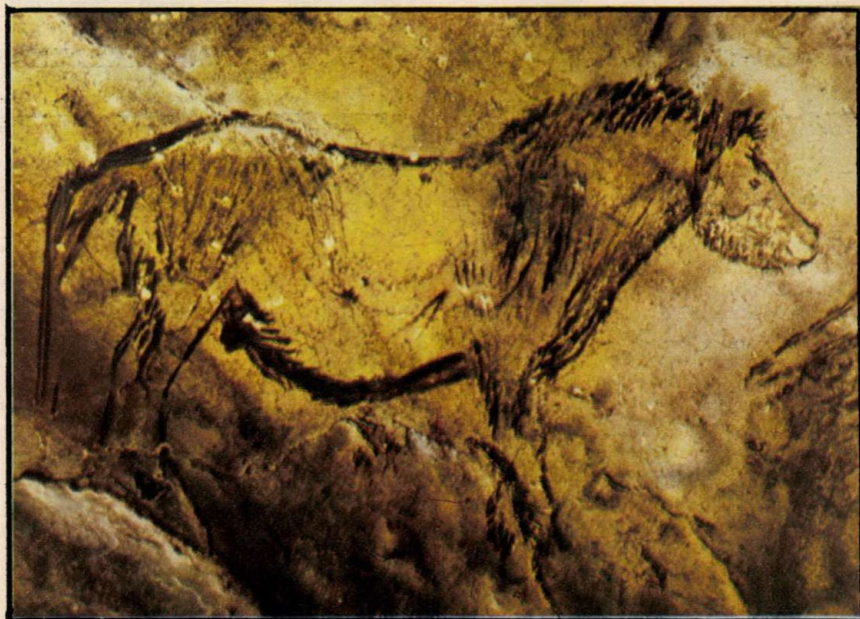
Aló az ősember fontos *zsákmányállata* volt, képét ezért gyakran festette a *kultikus barlangok falára*. A mélyen a hegyek testében rejlő, természetét vájta „termék” festett állatfigurái-

nak célja *mágikus* volt. A sziklára „varázsolt” képükkel az ősember már a vadászat előtt mintegy a „birtokába vette” a kiszemelt zsákmányt. A sziklafal domborodását követő körvonalak és formák szinte *anatómiai pontossággal* rögzítik az álló, futó, fekvő állatok jellegzetes alakját, karakterét, például az ősllovak vaskos törzsét és karcsú lábait, „szíjalt” hátukon a sötét, „ángolna”-sávot, különböző típusaik sajátos

Przevalszkij-típusra emlékeztető tömzsi, kurta sörényes, szőrös pófajú ősló képe a franciaországi Nieux-barlang falán. Hossza 74 centiméter

nyaktartását és fejalkatát. A stílus realizmusát az ábrázolások *mágikus* rendeltetése szabta meg. Az eleven állatot megszemélyesítő képen fontos volt a részletekre kiterjedő *valóság-hűség*. S ennek művészi rögzítését az ősvadászok rendkívül fejlett megfigyelőképessége tette lehetővé.

A tízezer-húszezer évvel ezelőtt használt kultikus barlangok szinte mindegyikében szerepel a ló képe, rendszerint a szarvasmarha elődje, az *őstulok* társaságában. A többi között a spanyolországi *Altamira*- és *Castillo*-, a franciaországi *Les Combarelles*-, *Marsoulac*- és *Nieux*-, az urali *Kap-barlang* őriz pompás

Vágtató őstulok, előtte csapda ábrája, alatta vonuló ősllovak. Lascaux

lóábrázolásokat. A legtöbb az 1940-ben feltárt *lascaux*-i barlang nagytérképében és folyosóján látható. Itt más állatok mellett sok száz kisebb-nagyobb festett és sziklába vésett, különálló és frizszerűen sorakozó, mintegy egész *ménest*, megőrzőítő lőfigurát számoltak össze. A korabeli leletek között gyakoriak a csontból, kőből faragott élettelen *lőszobrocskák* és a vésett lőfigúrákkal díszített csontszerszámok.

Az erdélyi *Szilágyságban*, a *Szamos* menti barlangok egyikében, a *Cuciulat* barlangban fedezték fel 1978-ban a Kárpát-medence első őskőkori falfestményeit. Az itt látható vörös színű lőfigura tanúsítja, hogy a térség őslakói ismerték az állatot.

A ló házasítása Belső-Ázsiában vette kezdetét, s az i. e. 2. évezredben fejeződött be. A nomád pásztorok előbb *igába* fogták a lovat, majd — *megülve* — csordákat tereltek velük. Azután a *harcokban* is megjelent a rendkívüli gyorsaságot és manőverező képességet biztosító ló, s ezzel megkezdődött a különféle lovasnépeknek több mint kétezer éven át tartó pusztító kalandozása Ázsia és Európa földjén. Vándorlásuk útját ijás és kopjás lovas vadászokat, harcosokat ábrázoló sziklaképek sokasága jelzi *Mongóliától a Kaukázusig*.

A totemhívó nomádok körében kialakult a *lókultusz* is, és idővel széles körben elterjedt. A *lódídot* szokása divott a szkítáknál, az ókori perzsáknál és a hinduknál, a keltáknál és a germánoknál, az ural-altáji népeknél pedig egészen a közelmúltig. Az utóbbiak rendszerint *fehér lovat* vágtak le — mint az ősmagyarok —, húsának egy részét elegették, a többit pedig nagy bronz üstben megfőzték és elfogyasztották a szertartás résztvevői. Jó néhány ilyen, domborított díszű szertartási edényt találtak Ázsiában és Európában. A nyugati *üstök* ornamentikája gazdagabb, felső részük ágas kialakítása királyi koronára emlékeztet.

A lovat a gazdájával együtt, vagy külön sírban sokszor el is temették. A *Rajnátlól Mandzsúriáig* számos szkíta, hun, germán és avar, jazig, alán, magyar, mongol és kínai sír csontlelete tanúsítja ezt. Az Altáj vidéki Ulyszki egyik kurgánjában 360 ló maradványait találták. A fedelmeket a halottaskocsival együtt több tucatnyi lovuk követte a sírba. A szkíták a vezér kedvenc hátsólovát ereje teljében küldték a „másvilágra”, társai azonban többnyire sánta, öreg, gyakran húszéves állatok voltak. Ez arra vall, hogy a nomádok *megbecsülték*, öreg koráig gondozták a lovaikat.

A sírleletek beszédesen vallanak a fémek megmunkálásához kiválóan értő pusztai népek iparművészetének magas színvonaláról is. Az áttört művű vaszablák, bronz, arany és ezüst kocsiveretek, szíjvégek meg a fémedények domborított díszei között gyakori a lónak és lovasnak többnyire stilizált figurája.

A több hullámban a Közel-Kelre vándorló népek közül a *perzsák* az iráni fennsíkon alapodtak meg, azt később róluuk neveztek el Perzsiának, azaz a „lovak országát”-nak. Árja rokonaik kelet felé nyomulva leigázták az *Indus* völgyének városépítő őslakóit, hogy idővel majd fölvirágoztassák a szubkontinens új műveltségét. Velük került a ló *Indiába*. A *sangalai* csatában (i. e. 326) *Pórosz* király már száz négyfogatú harci szekérrel és négyezer lovassal próbálta feltartóztatni *Nagy Sándor* görög—makedón seregét. Az indiai harci ló legkorábbi ábrázolását az *ajantai* barlangtemplom falfestményeiről ismerjük.

A lónevelő *szkíták* a *Kaukázus* táján vertek tanyát, s onnét népesítették be idővel a *Fekete-tenger* északi partvidékének a sztyeppjeit. Ott egészen az ókor végéig megőrizték az etnikumukat; a perzsa világhódító, *I. Dareiosz* sem tudta leigázni őket. A szkíták nagy hatással voltak az ókori Ázsia és Európa lótenyésztésére. Tarpán lovuk vére csörgedezett az asszírok, a görögök állataiban és az arab lóban is, amely egyik komponense az angol telivérnek.

Az *egyiptomiak* a *hixoszok* révén ismerték meg a lovat, akik i. e. 1700 táján, Szíria felől támadtak könnyű harci szekerekkel az országra. A másfél évszázados hixosz hódoltság után a nagyhatalommá vált birodalom fáraói már harci kocsi élén vezették harcra csapataikat, így ábrázolják őket a templomhomlokzatok pülönjainak hatalmas domborművein.

A ló terjedésének útját jelzik a *Tasszili* fennsík sziklafestményei. A *Szahrának* abban az időben még trópusi vegetációjú tájain lakó népek a fáraók *libiai* hadjáratai során ismerhették meg az állatot. A kopár sziklafalak vörös és ibolyaszínű árnyképei között lovas pásztor és dárdás lovas harcos alakja is feltűnik, amire nincs példa a Nílus-parti művészetben. A könnyű sivatagi harci kocsit megnyúlt testtel röpfő lovak ábrázolásmódja azonban egyiptomi előképekre vall.

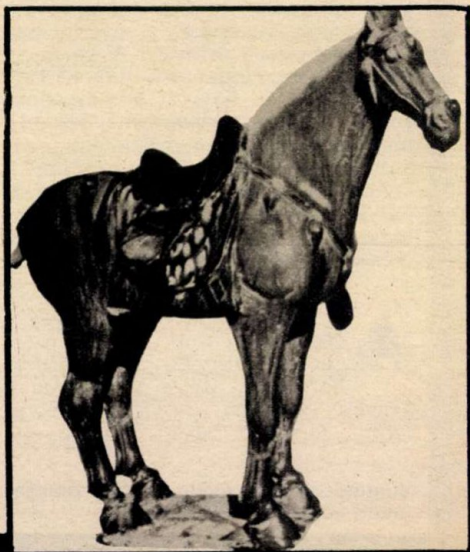
A ló vontatta *harci kocsit* idővel általánosan elterjedt az ókori Keleten. Az egyiptomiak síkföldi harcokban bevált, kis kerekű, könnyű szekérével ellentétben a hegyes terepen is sokat háborúzó *asszírok* kocsija nehéz, tömör felépítésű volt, nagy kerekeit vastag abroncs fogta össze. Vontatása nem lehetett könnyű. A nehéz harci kocsin a hajtó mellett több harcos foglalt helyet: íjász és dárdás meg az őket pajzsával védő katonát. A lovak dolgát nehezítette a befogás módja. Az ókorban nem ismerték a hámat, az állat nem a vállával, szügyével, hanem a nyakával húzta a szekeret. A torokszorító szíjazat rendkívüli erőfeszítésre készítette, de az izmaiban rejlő energiának így is csak felét-harmadát tudta hasznosan kifejteni.

A kocsizó elit csapatok katonái és

Tarpánra hasonlító, karcsú lábú, egyenes arcú ősló ábrázolása a *lascaux*-i barlangban

Felnyergelt csatamén festett agyagszobra a Tang dinasztia korából (VII–X. század). Magassága 66,8 cm

lovak szakszerű kiképzésben részesültek. *Hettita* agyagtáblák részletesen beszámolnak az állatok százhatvan napig tartó, kemény tréningjéről. A kisázsiai hettita királyok udvarában tanulták a kocsihajtás nehéz és veszélyes mesterségét *Ahhi-java* országának, vagyis az *achájok* lakta *Mükénének* nemes ifjai is. A vágató lovak vontatta harci szekér jellegzetesen keleti motívuma a hettiták révén kerülhetett az *égei* művészetbe és közvetve az *eirusz-kokhoz*, akiknek ősei részben a kisázsiai *Lüdiából* vándoroltak Itáliába.

Assurbanipal király oroszlánvadászat. Ninivei dombormű, i. e. VII. sz.

Lóábrázolás a nemrég felfedezett erdélyi Cuciulat-bariangban

A lovas fogat nemcsak harci eszköz, hanem *rangjelző* is volt, első sorban az uralkodói méltóság szimbóluma. A *Biblia* szerint a király tekintélyét a diszkocsi „meg az előtte szaladó férfiak”, azaz szolgák és főemberek száma jelezte. Egyiptomban a kocsi jó ideig a *fáraó* kiváltsága volt. A vadászatábrázolásokon harci szekéren állva teríti le a gyors lábú gazellákat, az oroszlánt, ünnepségre, templomba menet pedig aranylemezekkel borított, drágakövekkel kirakott díszkocsiján mutatkozott a sokaság előtt. Olyasfélén, mint amilyenből ötöt találtak *Tutenkamen* sírjának az előkamrájában.

A harci ló ábrázolását az a nép fejlesztette a legmagasabb fokra, amelynek életében a legnagyobb szerepe volt: az

asszírok. A Mezopotámia északi részének sztyeppés fennsíkján elterülő AsszírIA az i. e. VIII. században vált nagyhatalommá. Zsarnoki hajlamú uralkodói kitűnően fegyelmezett, vasfegyverzetű hadseregükkel, harci kocsik tömeges bevetésével folytatták hódító és népiro háborúikat Irántól Föniciáig, a Kaukázustól Egyiptomig.

Az asszír művészetben jelenik meg a lovas alakja. Lóhátról vadásztak, s íjász, dárdás lovascsapatokat is harcra vetettek. Ez a fegyvernem azonban majd csak a perzsáknál lesz a hadsereg gerince. Az asszíroknál, akár az egyiptomiaknál, a harci kocsi mellett még döntő szerepe van a gyalogságnak. Útközet után rá várt az erődtített városok ostroma és lerombolása.

A nimrudi és a ninivei palota tróntermét meg a hozzá vezető folyosó falát díszít domborműszalagok rendkívül szemléletesen elevenítik meg Asszurnaszirpal, illetve Asszurbanipal korának véres eseményeit. Rendeltetésük az volt, hogy az asszír hadsereg győzelmeinek bemutatásával elkápráztassák az uralkodó elé járulókat, egyszersmind emlékeztessék őket a vele szembe-szögölők sorsára.

A mesterien faragott márvány és alabástrom domborműveknek a ló az egyik főszereplőjük. A tábori élet képein pihenőben látni, amint abrakol, odább a lovasz csutakolja, az átkeléskor a tutajra helyezett harci szekér mögött úszik. A hármass fogatok vágató lovainak gyeplője nyílegyenesen feszül, patáik alatt halottak és sebesültek hevernek. A csata hevében éppoly kíméletlenül gázolnak át felbukott társaikon, mint az embereken, vagy vadászat közben a sebesült oroszánok és bikák testén.

A marban kissé magasabb, szép testű lovak a szilaj természetű tarpán ivadécai. A katonákhoz hasonlóan keményen fegyelmezett állatok ösztönük minden rezdülésével azonosulnak a gazdáikkal, mintegy átveszik azok jellemét. Külöségeikben is. Rojtos, rozettás szerszámzatuk ornamentikája a lovasok öltözkénének a díseit utánozza, sörényük, hosszú farkuk gondosan fűrtöbbe van fonva, mint uraik haja és szakálla. Az ókori Kelet művészetében a rangsort a test mérete jelzi. A király alakja egy fejjel kimagasklik a harcosoké közül, s rangját a lóva is átveszi: arányosan magassabb a többinél.

Az állatok kifejező mozgásával és „arcvonásaival” az érzelmek gazdag skáláját is meg tudták szoláltatni a névtelen mesterek. Ezt hiába kereszük az emberfigurákon. A sebesült vadak fájdalom torzította, a támadók dühtől ráncos pofázatát, a csatatéren gazdátlanul össze-vissza rohangáló és menekülő paripák riadt száguldását és felbukását éppoly

lebilincselő valóságérővel rögzítettek, mint a folyón átkelő lovak lábának úszó mozdulatait.

A domborművek készítői jól ismerték tárgyukat, maguk is részt vettek a hadjáratokban és a vadászatokon. Erre vall a kompozíciók sajátos „lovasperspektívája” is: a figurákat és a táji hátteret a lovon ülő embernek a szemszögéből ábrázolták. A stílus kíméletlen, szinte brutális realizmusa jól kifejezi a fegyelmezett katonanép jellemét: az emberek és állatok élesen körülvésett inai és izmai erőtelj duzzadva domborodnak.

A lovat és a harci szekeret a pusztai népek révén ismerték meg az ókor civilizált népei, köztük a kínaiak. A shantungifal i. sz. 150 táján készült, rajzos véssetű, lapos domborműve a hunok elleni háború eseményeit eleveníti meg. A tisztek hátsólovai és a harci kocsit húzó állatok teste vaskos, hasuk, tomporuk kerek, nyakuk büszkén ívelődik, rövid, inas lábuk térdét magasra emelve táncosan lépnek, akár a bécsi lovasiskola idomított paripái. A közkatonák lovai ellenben alacsonyok, kurta nyakon látják nehéz fejüket, mint a mai mongol és kínai takik, a prsevalszki lovak ivadécai. Az előbbi típus szerepel az előkelő mandarinok és hölgyek sétalovaglását ábrázoló, későbbi kínai festményeken is.

Egy karcsúbb, hosszú lábú, érzékeny idegzetű, a szkiták tarpánjára emlékeztető fajta volt a modellje a Tang-kori (618—907) élettéljes porcelán szobroknak. Az álló, fejüket leszegve és prüszkölve toporzékoló, színes mázas lőfigurák fölnyergelve mintegy várják a gazdájukat. A lovasok között nő is akad, egy vágató paripán például csinos póljátékos leány.

Az imént leírt lőtípus sok évszázados, tudatos tenyésztésnek az eredménye. Elődei azok a katonalovak voltak, amelyekről a Nagy Falat építő „első császár”, Csin Si Huang-ti (i. e. 221—210) sírjába temetett állatfigurákat mintázták. Az északkelet-kínai Sanhszi tartományban, 1974-ben föltárt nekropolisz egyik föld alatti termében ugyanis 520 testőr, 24 hátsó, egy másikon pedig több tucat háromszemélyes négyfogató harci kocsi természetes nagyságú, festett agyagszobrát találták. (A leletet ez évi 8. számunkban bemutattuk. — A szerk.) A katonák arcvonásai portrészerűen egyénítették, öltözkük és főszerelésük aprólékosan valóságghú, a lovak testformáinak mintázása kiváló anatómiai tudásra vall.

Artner Tivadar
(Két hét múlva következik: A ló a görög művészetben)

Dopp

Van egy legenda. Több mint három és fél ezer évvel ezelőtt egy Enomaioosz nevű — mint ma mondanánk — mesterhajtó rendszere-sen győzött a Thebaiban rendezett nehézharckocsi-versenyeken. Akkoriban pedig e futamnak a győztese a következő versenyig — néhány évig — a városállam első embere lett. Am Enomaioosz vetélytársa, Pelórosz kifürkészte, hogy a versenyek állandó győztese izgató füveket ad a lovainak!

A tengerentúlról indult

Az ajzószereket a múlt század végén kezdték gyakran használni a lóversenypályákon. A versenylovaknak — gyorsaságukat növelendő — rendszerint alkaloidokat: sztrichnint, koffeint, kámfort adtak be. Először az amerikai versenylovakok éltek ezzel, majd a rossz példa Európában is követőkre talált.

Egyébként az ilyen csalásokat meglehetősen ritkán sikerült megcáfolhatatlanul bizonyítani. Futam után az számított az izgatószer közvetett bizonyítékának, hogy a ló szokatlanul viselkedett. Ha az állat a boxban hanykolódni kezdett, a falba verte a fejét, hangosan nyerített, a hajtó és az edző gyanússá vált. Ilyenkor szemtanúkat kerestek arra, hogy kapott-e a ló ajzószer.

Az első kísérleteket arra, hogy a versenylovak vizeletében és trágyájában kimutassák az ajzószer nyomat, a XX. század elején végezték. De akkor még nagyon kezdetlegesek voltak a laboratóriumi elemző eljárások, s ezeknek is gyakorta fölötébb kétes eredményt csak jóval a verseny után sikerült megkapni.

A lósportban az ajzószer-ellenőrzésnek egyik úttörője Alfonz Bukowsky, a neves varsói gyógyszerész volt. Ő az alkaloidok keltette reakciókat és a lovak nyálának összetételét vizsgálta. A hibátlanul használható doppingellenőrzés azonban csak évtizedek múlva fejlődött ki a kromatográfiai* elemzés révén.

A Nemzetközi Lósportszövetség 1971-ben tette kötelezővé minden hivatalos nemzetközi lóversenyen az ajzószer-ellenőrzést. Azóta azt a lovat, amelynek szervezetében ajzószer találnak, kizárják a versenyből, a lovast pedig diszkvalifikálják, s helyezését megsemmisítik.

Izgatók, nyugtatók, fájdalomcsillapítók

De mi is az ajzószer, a dopping általában, különösen pedig a ló-sportban? Az Encyclopaedia Britan-